

Луцій С. І.,
кандидат філологічних наук,
Інститут літератури
імені Т. Г. Шевченка НАНУ

ОБРАЗ МОРЯ В ПОЕЗІЇ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ

Поезія Нью-Йоркської групи – займає особливе місце в історії української лірики ХХ століття, вражаючи читачів своєю оригінальністю й неповторністю, поєднанням раціонального та ірраціонального, реального та фантастичного, модерного та традиційного. Широкий тематичний спектр, образне розмаїття і специфічні мовностилістичні прийоми цих поетів-новаторів на сьогодні активно досліджуються літературознавцями. Учені акцентують увагу на образному розмаїтті у творах поетів діаспори. На мою думку, образ моря – один із ключових у поезії Нью-Йоркської групи. Особливо у поетичній спадщині Віри Вовк (збірки “Юність”, “Зоря провідна”, “Елегії”, “Чорні акації”, “Меандри”, “Мандаля” та ін.). Згаданий образ виявляє себе і в площині тематики, і в сфері ідейної та емоційної концепції її творів. Він зустрічається уже в першій збірці поетеси “Юність” (1954). Море символізує чужину, далечинь, і це не випадково, адже сама поетеса змушена жити на еміграції, далеко від батьківщини:

Може, казка у вирій летить
І весну перевозить **за море**? [7, 60].

Образ моря у віршах В. Вовк розглядається у різних емоційних полюсах: “море дике, непізнане” – “море рідне, величне” (вірші “Три бажання” та “Над морем” (1952):

Одне з бажань:
І, як матрос, на синій щоглі
Орати **дике море** й розрізняти
Планетний біг і льоти гураганів [7, 72].

Як вечір котить зоряні лявіни
На океану довгі береги,
Душа співає з туги і нудьги
За **рідним морем**, де біліші піни.
Хотілося б умерти на заранні
Й воскреснути, щоб втомленим ногам,
Де хвилі б'ють поклони берегам,
Лиман зелений пільгу дав останню [7, 41].

У поезіях Віри Вовк зустрічається фольклорний епітет “далекі моря” (зб. “Елегії”):

Де мій запашний чорнозем, де лимани,
Що полоскали б моє коріння?
Де дерева, що піднесли б галуззя, як ліри?
Де журавлі, що перевезли б
Мою тугу за **далекі моря**? [6, 15].

Є також фольклорні порівняння, зокрема у вірші “Літо”:

Серед туману
Лани – мов море [9, 51].

У творах поетеси море часто асоціюється з вічністю, звідси епітет “море предвічне”:

Море предвічне! Ти, що несеш мене
На своїх дівочих хвилях у давній континент,
Прекрасна твоя атраментова глибінь
І пристрасть тропічна в солоному вітрі.
Місяць, як кораль, сходить над нами
Розпикати струни гітари на довгому борту
І гріти самотніх, повитих у ніч і надію.
Море предвічне! Потужне в красі суворій:
Бізони гураганів не перегудуть твоїх арф,
Не переможуть штилі твоєї байдужості,
Ти – королівське, в багрецю заходів [6, 122].

У поетичній збірці “Жіночі маски” (1994) у вірші “Кудрун” з’являється епітет “засніжене море” [9, 297]. Саме на тлі морських пейзажів, авторка передає найрізноманітніші психологічні стани ліричної героїні: тугу, самотність, радість, сподівання. Так, у поезії “Вежі” йдеться про самотність людини та нездійсненність людських сподівань:

...Але сама стримить у хмари морська вежа,
І хвилі розбивають на ній свої корони,
Коли вона шле світло далеким каравелам [7, 56].

Поезія “Надія” кардинально відрізняється від попередньої поезії своїм настроєвим звучанням:

Не кажіть, що це гріх проти Духа: безмежне хотіти,
Ждати чуда, як ранку в бузку, ластівок і веселки;
Та ж у вас ні зерна-окрушини надії немає.
Ви потонете в море, поставивши стопу на хвилю,
А я буду співати до струн золотих, як Давид!
І молитимуся вівтарям навколішках, як проста дитина,
Що черпає не з книг, а з душі молодої полонки.
Вранці сонце піде, сміючись, за моїми плугами,
І посипляться зорі вночі з Божих жмень,
як зерно, в мої скиби [7, 63].

Отже, у філософській та пейзажній ліриці Віри Вовк образ моря несе важливе ідейне та настроєве навантаження. Твір “Орфей” із поетичної збірки “Елегії” (1956) – яскравий тому приклад:

– О фіолетні смеркання **над морем** без тебе,
О, дикий клич мев, що роздер мою душу!
Вагітніє небо погідне і сиплються зорі,
Ненарушені горем, що забрало мій спів.
Скрипить бамбусовий гай, як давніше,
По звичаю давнім гойдаються орхідеї,
І світло хвилюється в водах, як стьожка
З прядива веселки, бездумно.
Тільки в піску вологім застиг наш слід
Із давен-давна, ще як цей берег наш був.

Ще й досі сюди ковзкі хвилі полощуть
Мушлі рожеві, схожі на ловкі вуха,
Що слухали моїх пісень.
Червоноруба, на суші, горить анемона;
– Завтра вона вже вмере під байдужістю сонця...
Одна-однісінька хвиля вернула б її у життя,
Але ця хвиля буде собі плюскотіти
На віддаль дитячого кроку від неї,
Холодна, ритмічна, прозора...
Як розбудити чуття цій природі,
Затопленій тільки у власну красу?
Єдина, як відшукати те все, що минуло?
Чи пізнаєш той крик, що був раніше мій спів?
Я буду бігти навмання, ловити твою одягу,
Хоч би то були тільки білі вітрила, що лопочуть у вітрі,
Буду кричати в **роз'юшене море** твоє ім'я,
Хай регочуть хвилі!
Ранком, може, рибалки найдуть, витягаючи сіті,
Півзариту в пісок сопілку Орфея,
І заграє по мені наймолодший рибалка [6, 11–12].

Або вірш “Ноктюрн” (збірка “Чорні акації”):

О ночі, п'явки на ранах!
Гектична плямо неба,
Місяцю, сходиш великий
Ссати море й лягати на груди камінню... [9, 141].

Дослідники творчості Віри Вовк слушно наголошували на тому, що гуцульські локалізми у її творчості органічно поєднуються з “екзотикою” інших країн. Авторка майстерно вписує в українські пейзажі екзотичні деталі мексиканської, бразильської, італійської та грецької природи, звертаючись і до образу загадкового безмежного моря:

Сліпучо білі церкви
З горбів майорять,
Колони пальм
(Вертепові зорі)
Підперли блакитне скло,
Хмари – райськими птахами,
Море у ніздрях – медом,
Переспілими ман'ю
Липне до шкіри.
Човни хустками вітрил
Стирають піт із душі.
Я жду [9, 145].

Розмірковуючи над власним поетичним доробком та своїми завданнями письменниці зазначила: “...Вважаю, що пишучи про Бразилію, Мехіко, Північну Америку, Грецію чи Італію, поширюю тим самим границі України” [9, 396].

Вражає багатюща й неповторна метафоричність поезії Віри Вовк. Загалом метафоричність – основна ознака поезій не лише віри Вовк, а й інших членів Нью-Йоркської групи, зокрема Е. Андієвської, Б. Бойчука, Б. Рубчака. Ю. Тарнавського.

Зворушливі й тонкі уособлення, пов'язані з образом моря, які беруть свій початок із першої поетичної збірки Віри Вовк – “Юність” (1954) і з'являються в останніх збірках: “Писані кахлі” (1999) та “Віоля під вечір” (2000).

У поезії “Індія” (збірка “Юність”) та “Доля” (збірка “Чорні акації”) письменниця вдається до звукових образів, зображаючи море:

Як у свічадах, там палають
Червоні в гаагських водах зорі!
Муллою там голосить море,
На струнах джунглів вітер грає [9, 44].

Вічно дихає море.
Чую бризки на лицах, –
Вітер їх стер [9, 135].

Метафори у віршах В. Вовк, пов'язані з морською тематикою, вишукані й оригінальні (збірка “Меандри” (1979) вірші “Вії вкривають море” та “Горів Дрезден”):

море гналося і перегнало
на моїй плоті тисяча пальців
зачаття бога [9, 247].

Ще чую Цвінґер **в морі серенад**
І млосні пахощі троянд розквітлих;
Мости, як дуги, поклонились вряд,
Сплелися вежі – філіґрани світлі [9, 46].

Можна стверджувати, що мариністична тематика й образність на довгий час зацікавили віру Вовк – авторку збірок “Мандаля” (1980), “Жіночі маски” (1994), “Молитва до Богородиці” (1995), “Віоля під вечір” (2000).

Згадати хоча б вірш “Море” (збірка “Мандаля” (1980):

Мореплавець вчитав
у розгорненій **книзі моря,**
що з давніх аварій
відважним лишилися
фінікійські амфори [9, 270].

Або поезія “Аріядна” (збірка “Жіночі маски” (1994):

Моє волосся переплітається
з волоссям вітру
вуха тонуть у шум
кокосових віял
думки – у вовну хмар
у жовтий серп місяця
над воланами моря... [9, 277].

Поезію “Може, мореля в вікні” (збірка “Молебень до Богородиці” (1995)) чи “Моя туга колишеться...” (збірка “Віоля під вечір” (2000)):

Планети пішли в хорівід,
Струснулися зорі і вісь землі.
Задзвеніли **оркестри морів**,
повклякали лани [9, 319].

Моя туга колишеться
на **кучерях моря**
чайкою лине
за вітром на обрії
моє гніздо скалічене
я дома ніде
завжди кличе мене
невідомий обрій [9, 388].

У творах Віри Вовк (не лише поетичних, а й прозових) море – символічний образ дороги, чужини, смислу людського життя, мореплавці – носії вічних ідеалів: “Глибоко дихає море. Потужні груди піднімаються до неба і спускаються до Аду; над ними тільки вічні світила. Воно – могутній володар, що торкається континентів високими бурунами й розсипає по берегах надмір своїх цінностей: мушель, бурштинів, коралів, морських зір. Часом, одначе, воно викине, ніби виклик на двобій, рештки розбитого судна і чиєсь мертве тіло. Це – прекрасне і страшне божество. Прекрасне, коли в сонячній чи місячній світлі грають у його хвилях різнобарвні самоцвіти, коли леготи його кучерявлять, коли майже видні на його шкірі перехресні дороги кораблів, що плывуть від обрію до обрію; а страшне своїм непроникливим царством глибин, своїми підводними велетенськими м’ясожерними жителями, своєю неспокоїною, ненаглядною вдачею, що спроможна розбивати, ковтати, приносити смерть і руїну.

Мореплавець свідомий цих істин, але він закоханий у море, а коханці не бувають розсудливі, обережні. І, зрештою, до чого здалися б розсудливість та обережність? Море мудріше й хитріше від них” [8, 86].

У творах нью-йорківця Б. Бойчука море також символ вічності. Як і Віра Вовк, Б. Бойчук змушений був проживати на чужині, далеко від України. Під час Другої світової війни він залишився сиротою. У шістнадцять років вирушив на Захід. У таборах Ді-Пі завершив освіту в українській гімназії. 1949 року переїхав до США на постійне місце проживання. Звідси відповідна емоційна настроєність віршів Б. Бойчука, філософська проблематика, яка, втім, характерна для кожного члена Нью-Йоркської групи.

Філософська лірика Б. Бойчука надзвичайно тісно пов’язана із образом моря. Вражають своєю масштабністю поетові порівняння (вірш “Фрагмент”):

...Любили все.
Як нереальний світ, якого центром – ми,
а довкруги **дзюрчання всесвіту**,
як море, довкруги бурхлива музика
падіння і народження світів – для нас [5, 37].

Вірш “Ciudad de Mexico”:

Коли богам останню жертву крові принесли,
і білий вуж пішов людиною назад **на море**, –

тоді щоранку сонце виростало з-під гори,
тоді щовечора вгиналося назад на гори,
мов соняшник. І тонув глибоко вітвар війни
у жовте тіло ріні, піщанцю і глини:
його тиснули в мозок чорні загорілі черепи
з засохлими в крові очицями людини.
І відійшли тяжкими кроками старі боги,
лягли великими тілами під бриласті мури
своїх святинь, а з їхніх серць росли худі хрести
в широких копулах, що тиснуться в минуле [4, 5].

У дослідженні “Поети “Нью-Йоркської групи” Олександр Астаф’єв слушно наголошував, що у поезії іще одного учасника цієї групи – Б. Рубчака (професора Іллінойського університету, який народився у м. Калуші, нині Івано-Франківської області) – “думка” і “море” ...стають символами двох світів, охоплених поетичним зором автора: культури, яка виробила свою систему цінностей, і вічно живої природи” [3, 23].

Читача вражає насамперед психологізм творів Б. Рубчака, висока культура письма, оригінальне образне бачення світу та лаконічна метафоричність поезій, у якій море виступає однією з метафор (поезія “Три фрагменти Слова” збірка “Особиста Кліо” (1967)):

Тихо. Ні звука
на чорному світі.
Мором і скукою
море століть.
Плачуть ліси.
в глушині віковій.
Лезо сльози
Забагрянило вії [11, 68].

Філософська поезія “Далеч доріг”, у якій йдеться про безповоротні втрати особистості, про те, що важливі моменти життя не повернути, теж містить згадану метафору:

Втратив ти в **лицях морів,**
в **морі облич**
промінь, що травень беріг
в крилах бджоли [11, 105].

Поезії “Монолог капітана Ейгеба” та “Моя Ітака” із збірки “Марену топити” (1980) пов’язана із образом моря:

Море вітром горить у венах,
серце душить мене, б’ючись:
мушу знати життя студене
вбивчо хтивих щілин очиць [11, 46–47].

Пливти нелегко з днів багажем:
я в море викинув все це.
Та відблиск слів твоїх
у море вкинене серце.
Лишав багато бажань, домів, –

путі опутали тіло.
Хотів, щоб шквал у слові шумів,
щоб слово вітром горіло [11, 81].

Образ моря згадується у вірші “В останнім домі дзеркала”, який увійшов до ранньої збірки Б. Рубчака “Дівчині без країни” (1963):

На нагім **морі дзеркала**
розгубиш часу гавані,
не знайдеш днів, ночей,
одчаю і надій [11, 104].

У віршах “Каїнові” та “Листопад”:

Не сховаєш обличчя в речей тихих плесах,
бо **море** його **шумить**.
Безумна жертва піднесених весен
не дасть відпочити на мить [11, 107].

І досі білогриві
коні піною-кров'ю,
і досі про інший берег **шепоче море**,
а вже осінь обличчя вишневе твоє, шовкове
взяла у сухі долоні [10, 135].

Епітети у віршах Б. Рубчака також пов'язані з морем: “моредонна слизь”, “юне море”, “пінисте море” (вірш “Елоїза говорить”):

У свою господу ти мене повів,
наші душі злилися в тиші осінніх днів,
наші руки сплелися у танці **пінистих морів**,
і ти був – спів,
я – спів [11, 146].

У ліриці Е. Андіївської, яка репрезентує експериментально-інтелектуальний напрям сучасної української поезії, образ моря постає в ролі метафори, оригінальної та глибокої. Досліджуючи стильові домінанти творів Е. Андіївської, літературознавець Ю. Лавріненко слушно підкреслював, що поетеса “розвинула послідовно сюрреалізм як стиль, з його казковою метафорою і гіперболою” [10, 52].

Е. Андіївська вдається також до нетрадиційних епітетів та порівнянь, як-то: “море березове, огірком підперезане”. Як і поети Нью-Йоркської групи вона часто використовує прийом уособлення: море “ходить на березі, оком навколо кидає” (Поема “Полудень з традиційних розваг”) [1, 8].

У поемі “Вічний отвір з базарів страшного суду, Або базар на страшному суді” виринає несподівана метафора:

Сліпучий живчик порожнини ділить
(Через провалля тельбухом розбухлим)
И підземне серце по струмочку з Богом
Через **моря окапин і обвуглень...** [1, 35].

Море згадується і в поемі “Найнеобхідніші закони сну”, яка увійшла до збірки “Первні” (1964):

Ось, здається, міст,
А дмухнув.
І міст уже **море**,
Несе до мети,
Будь то черевик чи теплохід.
Вхід.
Вихід [2, 5].

Оскільки у творах поетів Нью-Йоркської групи помітні й риси неоромантизму, звернення до образу моря здається цілком закономірним: море – символ вічності, мандрів, дороги, смислу людського життя. З цим образом тісно пов'язані символи, епітети, порівняння та метафори членів Нью-Йоркської групи – надзвичайно оригінальні, лаконічні, глибокі та інформативні.

Отже, образ моря у творах поетів “Нью-Йоркської групи” вимальовується у площині як фольклорних та класичних літературних традицій, так і в площині модерній, а також у філософському та культурологічному вимірах.

Література

1. Андієвська Е. Базар : [поезії] / Е. Андієвська. – Мюнхен : Сучасність, 1967. – 49 с.
2. Андієвська Е. Первні / Е. Андієвська. – Мюнхен : Сучасність, 1964. – 35 с.
3. Астаф'єв О. Поети “Нью-Йоркської групи” / О. Астаф'єв. – Ніжин : Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М. Гоголя, 1995. – 30 с.
4. Бойчук Б. Вірші для Мехіко / Б. Бойчук. – Мюнхен : Вид-во Нью-Йоркської Групи, 1964. – 19 с.
5. Бойчук Б. Спомини любови : [поезії] / Б. Бойчук. – Нью-Йорк : Вид-во Нью-Йоркської Групи, 1963. – 94 с.
6. Вовк В. Елегії / В. Вовк. – Мюнхен : Українське видавництво, 1956. – 38 с.
7. Вовк В. Зоря провідна / В. Вовк. – Мюнхен : Молоде життя, 1955. – 74 с.
8. Вовк В. Каравели / В. Вовк. – Львів : Бак, 2006. – 96 с.
9. Вовк В. Поезії / В. Вовк. – К. : Родовід, 2000. – 400 с.
10. Листи до приятелів / [за ред М. Шлемкевича]. – 1966. – Кн. 5–6–7. – С. 60–62.
11. Рубчак Б. Крило Ікарове : [поезії] / Б. Рубчак. – К. : Дніпро, 1991. – 205 с.

Анотація

У статті аналізується образ моря в поезії Нью-Йоркської групи.

Ключові слова: Нью-Йоркська група, море, поезія, метафора.

Аннотация

В статье анализируется образ моря в поэзии Нью-Йоркской группы.

Ключевые слова: Нью-Йоркская группа, море, поэзия, метафора.

Summary

This article is analyzed image of the sea in poetry New-York's Group.

Keywords: New-York's Group, sea, poetry, metaphor.